

KULTURSÖNDAG KONST

Foto: Pradomuseet

Längst t v: Kopier efter Hieronymus Boschs "Visio Tondali", okänd konstnär 1400-tal.

T v: John Martin, "Herculaneums och Pompejis förstörelse". Odaterad.

Nedan: Ejnar Nielsen, "Döden och krymplingen", 1898-99.

Apokalypsens skrämmande och kittlande sidor i storslagen konst

Göteborgs konstmuseum storsatsar på undergångens konsthistoria, från medeltid till i dag. Här vimlar det av kraftfulla och fasaväckande katastrofscenarier, där fantasin trots allt förmedlar hopp, tycker Birgitta Rubin.

"Apokalyps. Från yttersta domen till klimathot"

Göteborgs konstmuseum. Visas t o m 18/1 2026

● Krig, covidpandemi och klimatkatastrofer, därtill ekonomiska, demokratiska och teknologiska haverier. Detta har präglade de senaste årens nyhetsrapportering. Ett instabilt världsläge som har gjort de flesta av oss krismedvetna och rädda för en nära förestående samhällskollaps.

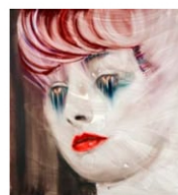
Utställningen "Apokalyps. Från yttersta domen till klimathot" på Göteborgs konstmuseum ligger med andra ord helt rätt i tiden. Det är en gedigen, forskningsbaserad genomgång av undergångens konsthistoria – från det sena 1400-talets hotfulla bibliska visioner till dystopiska scenarier i modern och samtida konst. Katastrofmotiv i litteratur, film och datorspel utreds dessutom i katalogen, där forskare och författare får explosivt understöd av serietecknare.

Populärkultur har även fått ett eget litet rum i utställningen, uppbyggd kring tre teman på tre våningsplan. Urvalet om ett hundratal verk är baserat på museets samling, med fokus på nordisk och västeuropeisk konst, kompletterat med 26 inlån och bidrag av tre inbjudna samtidskonstnärer. Första blickfånget är Hannaleena Heiskas

"Rachael", en karaktär från science fiction-filmen "Blade Runner", gestaltad som en tomt stirrande replikant i syntetiska färger. Kvinnofiguren från 2012 flankeras av Antony Gormleys blytäckta mannskulptur från 1983, försvarsberedd med knutna nävar, och Nastja Sade Rönkkös aktivistiska videoverk. Hon adresserar konsekvenserna av den globala uppvärmningen, stående i olika drabbade landskap med skyltar som för naturens talan.

"Hotet från samtiden" är temat på detta översta plan, med nästan uteslutande modern och samtida konst som främst skildrar politiska dystopier. Curatorerna Kristoffer Arvidsson och Eva Nygårds har alltså valt att starta i nutid, en för mig bakvänd ordning i en historisk exposé. Fast ändå begriplig, med tanke på det uttalade målet att ge perspektiv på oron i vår tid.

Här märks också en vilja att blanda verk av kända konstnärer med bortglömda eller okända namn. En upplivande upptäckt är norrmannen Rolf Groven, vars satiriska målningar lär vara flitigt reproducerade i norska läroböcker. I Grovens 70-talsverk "Ge honom en framtid" syns en sorgsen liten gosse omringad av oljetunnor, fabriker och kärnkraftverk, helt ensam i en förgiftad miljö. Målningen är en brandfackla och samtidigt hjärt-

Hannaleena Heiska, "Rachael #3", 2012.

©Hannaleena Heiska/
Bildupphovs rätt 2025

knipande, trots den uppenbara driften med hörtorgskonstens gråtande barn.

I presentationen av utställningen talas det om en dramatisk scenografi – fast i salarna är belysningen dämpad och väggarna svartmålade med inslag av glänsande kilar, vars spetsiga former återkommer i podier och fristående väggpartier. Hög upp i taket flamlar visserligen ett orangefärgat ljus på några ställen, men utställningsdesignen är ändå påtagligt nedtonad. Och därmed ändamålsenlig i mina ögon.

För det behövs lugn runt det stora antalet verk med mycket kruti i och ett fartfyllt, myllrande och detaljrikt bildspråk.

Ett fascinerande exempel är den norske undergroundkonstnären Pushwagners monumentala målning "Jobkill" från 1988 (ur serien "Apokalypse"). Ett psykedeliskt panorama över en stad som invaderas av en främmande krigsmakt, som krossar allt i sin väg. Här kryllar det av flyende nakna, sårade och döda människor, precis som i Ulf Rambergs dubbelsidiga "Målning 21" från tidigt 70-tal.

Ramberg ingick i det radikala gänget runt tidsskriften PUSS och i detta surrealistiska verk härjar ett groteskt monster som slukar människor, spottar ur sig högar av skelett och skiter ut en grön sörja. Alltmedan B52-plan släpper bomber och djävlar, präster och generaler lever rövare i odjurets inre.

Såväl Pushwagner som Ramberg har konsthistoriska förebilder i verk som Bruegel den äldre "Dödens triumf" och Hieronymus Boschs helve-

Cajs von Zeipel,
"Formula X", 2021.

©Cajs von Zeipel/
Bildupphovsrätt 2025

tesvisioner. Utställningen mellanplan, med temat "Gudarnas vrede", beskriver religiösa och mytiska föreställningar om jordens och mänsklighetens undergång. Publiken får en lektion i medeltidens, renässansens och barockens kristna världsbild gestaltad i yttersta domen- och vanitasmotiv.

Här finns en medeltida kopia av en bisarr scen i Bosch's berömda triptyk "Lustarnas trädgård", som fantasifullt skildrar helvetes alla upptänkliga plågor. På en hylla nedanför visas Dan Wolgers galghumoristiska objekt "Våta kinder", där kedjor fästa med fiskekrokar rinner ut från en döskalles ögonhål.

Både på det mellersta och nedre planet finns flera smarta, snygga och träffsäkra dialoger mellan gammal och nutida konst. Där bland Anastasia Ax hög av sårbara men symbiotiskt sammanbundna snabbeldjur, strax intill 1600-talskopian av den holländska målningen "Fortuna utdelar sina gåvor". Där slåss nakna människor om guld och kaoset kan sägas illustrera farorna med en orättfärdig fördelningspolitik.

Den kristna västerländska konsten har ofta haft ett moraliserande och uppfostrande ärende, där skrämselpropagandan även hämtat inslag från folktron. Ett särskilt mörkt rum är ägnat åt äldre grafik, där boktryckarkonsten betydelse för att sprida reformationens budskap understryks.

Här medverkar musikern Anna von Hausswolff med ett sakralt klingande ljudverk, som förtätar stämningen runt skräckinjagande illustrationer av domedagen, syndafloren, Eva och ormen, St: Antonius frestelse, Titanernas fall.

Ulf Rahmberg,
"Målning 21",
1970–73.

Foto: Hossain Saniou

Därtill vanitasstilleben, som minner om livets förgänglighet.

Ett nyckelverk på utställningen är Albrecht Dürers träsnitt "Apokalypsens fyra ryttare" från 1498. Ett laddat motiv från Uppenbarelseboken där Segren, Kriget, Svälten och Döden rider i sporrsträck över jorden, med höjda vapen, ärkeängeln Mikael över sig och nermejade människor under sig.

De grafiska bladen är genomgående komplexa kompositioner med mängder av symboliska, hemska och dråpliga detaljer. Här uppmuntras publiken till närstudier på en skärm, där det går att zooma in på småsaker.

Museichefen Patrik Steorn skriver intressant i katalogen om hur föreställningen om apokalypsen och domedagen gav konstnärer möjlighet att skildra den nakna människokroppen, som annars var så skambelagd. I Haarlem utvecklades på 1580-talet en speciell "knollenstil", där muskulösa män med enorma rumpor flyger i luften i våldsamt förvrida, utmanande ställningar. Dessa bilder väckte nog både skratt och homoerotisk lust.

I katalogen resonerar flera om hur det farliga i undergångskonsten också hade en kittlande sida, något mörkt och spännande som eggade konstnärernas fantasi. Det uppskattades av betraktarna – apokalypsmotiv blev betydligt mer spridda och användas även i kyrkomålningar än idylliska paradisdar.

Konstnärerna kunde också jobba med kontraster, som Ejnar Nielsen i den symbolistiska målningen "Döden och krymplingen" från 1898-99. Där ligger en skön yngling på lit de parade och sörjs av en äldre man med käpp, allt i ett grönskande vackert backlandskap.

Spiritisten och symbolisten Evelyn De Morgan, som aldrig tidigare presenterats i Sverige, är i sin tur representerad med den märkvärdiga målningen "Sömn och död. Nattens barn" från 1883. Där framställs döden mer som en fridfull sömn än något skrämmande, kanske som tröst i tider av hög barnadödlighet.

Det nedersta planetens tema "Vid ruinens brant" innehåller effektfulla undergångsbilder från romantiken, företrädesvis vulkanutbrott som gestaltar den lilla människans utsatthet inför naturens våldsamma krafter. Häftigast är "Herculeans och Pompejis förstörelse" av britten John Martin, som nypupptäckts på senare år.

Det mest spektakulära verket är dock Cajs von Zeipels storskaliga silikon-skulptur "Formula X" från 2021. Här syns en höggravid och muterad

kvinnofigur sladda in i salen på en trehjulig, stridsberedd i sällskap av barn och hund. Hon omgärdas av postapokalyptiska bilder av nyexpressionisterna Anselm Kiefer och Georg Baselitz, vars trashank till hjältar kämpar för konsten och livet i ett sönderbombat landskap.

Här hänger också Odd Nerdrums ödesmättade målning "Döende par" från 1993 och Ann Edholms nya, mäktiga "Nacht und nacht I". Det är utställningen enda abstrakta verk där mörk rök bildar bakgrund till blodröda kilar, som scenografin stiltigt hakar i.

Strax intill sipprar det ut stormljud från konstnärduon IC-98:s videoverk, där två bergstoppar krockar så att vatten, rök och stenar virvlar. I samtidskonsten är det inte längre tal om gudarnas straff, utan om människans förödande inverkan på naturen, under den geologiska epok som kallas antropocen.

Längst in i utställningen hänger Måns Müllners slagkraftiga "Pink and green paintings". Den är uppbyggd av 72 rutor med logotyper, varumärken och varningsskyltar, blandat med vapen och porträtt av berömda gestalter – allt ifrån Freud och Che Guevara till Mao, Gudfadern och prinsessan Diana. Visst kan kommersialisering och ikonisering av tvivelaktiga hjältar i förlängningen leda till katastrof men nog ligger denna målning väl långt ifrån huvudtemat.

Det är dock ett undantag i denna välcurerade utställning, med mängder av välfunna exempel. David Selander lägger till en serie anslående landskap som är AI-genererade, för många det senaste hotet på horisonten – men där Selander trots allt demonstrerar nya konstnärliga möjligheter med AI.

Risken att bli mer deprimerad och ångestfylld av denna utställning ser jag som minimal, eftersom tidens undergångsscenarioer bar med sig ett hopp om en nystart, en övergång till ett annat tillstånd. Och framför allt för att katastrofmotiv som sagt eldat på konstnärernas skaparlust. I modern tid har de dystopiska skildringarna förlorat en tröstande, hoppfull dimension men samtidigt bearbetat existentiella frågor – ofta med humor och satir som ljusglimtar i mörkret.

Tori Vrånes skulpturgrupp "Mom, don't you miss the real me" är utställningens upproriska slutackord. Där syns armar och ben tränga ut från väggen närmast taket – en sprattlande tonårskropp som har tiden för sig.

Birgitta Rubin
birgitta.rubin@dn.se

Rolf Groven,
"Ge honom en
framtid", 1977.

©Rolf Groven/
Bildupphovsrätt 2025